

**GENOCID NAD BOŠNJACIMA,
SREBRENICA 1995–2020:**

Uzroci, razmjere i posljedice

ZBORNIK RADOVA

Izdavači: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu
Univerzitet u Sarajevu
Univerzitet u Tuzli
Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu

Za izdavače: Prof. dr. Rasim Muratović, direktor Instituta za istraživanje zločina
Prof. dr. Rifat Škrijelj, rektor Univerziteta u Sarajevu
Prof. dr. Nermina Hadžigrahić, rektorica Univerziteta u Tuzli
Dr. sc. Sedad Bešlija, direktor Instituta za historiju

Urednici: Dr. sc. Muamer Džananović
Dr. sc. Zilha Mastalić-Košuta
Dr. sc. Merisa Karović-Babić

Stavovi i gledišta iznesena u radovima autora ne predstavljaju nužno stavove i gledišta urednika.

Lektura: Mr. Sadžida Džuvic
DTP i korice: Mr. Sead Muhić, dipl. ing.
Štampa: Štamparija Fojnica d.o.o.
Tiraž: 500

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.485(497.6=163.43)"1992/1995"
94(497.6)"1992/1995"

MEDUNARODNA naučna konferencija Genocid nad Bošnjacima, Srebrenica 1995-2020 (2020 ; Sarajevo)
Genocid nad Bošnjacima : Srebrenica 1995-2020 : uzroci, razmjere i posljedice : zbornik radova s Međunarodne naučne konferencije održane 19. oktobra 2020. u Sarajevu. - Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta : Univerzitet : Institut za historiju Univerziteta ; Tuzla : Univerzitet, 2021. - 2 sv. (1022 str.) ; 24 cm

Bibliografija i bilješke uz svaki rad.

ISBN 978-9958-028-37-3 (Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta)
ISBN 978-9958-600-80-7 (Univerzitet u Sarajevu)
ISBN 978-9958-649-41-7 (Institut za historiju Univerziteta)
ISBN 978-9958-609-82-4 (Univerzitet u Tuzli)

COBISS.BH-ID 44386054

Zbornik radova indeksiran je u CEEOL – Central and Eastern European Online
Library (www.ceeol.com)

**GENOCID NAD BOŠNJACIMA,
SREBRENICA 1995–2020:
Uzroci, razmjere i posljedice**

*Zbornik radova s Međunarodne naučne konferencije
održane 19. oktobra 2020. u Sarajevu*

1. TOM

Sarajevo – Tuzla, 2021.

SADRŽAJ

1. TOM

<i>Predgovor</i>	9
<i>Riječ urednika</i>	11

1. UVODNE RASPRAVE O GENOCIDU NAD BOŠNJACIMA

Rusmir Mahmutćehajić , <i>Genocidna ideologija antibosanstva</i>	17
Arne Johan Vetlesen , „ <i>Nekad smo bili komšije</i> ”: <i>Dinamika odnosa počinilac–žrtva u Bosni</i>	103
Dželal Ibraković , <i>Genocid u Srebrenici: Završni pečat 20. stoljeću</i>	127

2. MEĐUNARODNOPRAVNE ANALIZE

Enis Omerović , <i>Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida: Izvor međunarodnih obaveza</i>	161
Sakib Softić , <i>Uzroci i posljedice genocida nad Bošnjacima u istočnoj Bosni s naglaskom na zaštićenu zonu Srebrenica</i>	219
Zijad Hasić , <i>Zaštita civila i civilnog stanovništva u oružanom sukobu – s posebnim osvrtom na njihovu zaštitu u Srebrenici 1995. godine</i>	241
Zijad Bećirović , <i>Genocid u Srebrenici 1995–2020: Međunarodna politika i pravo</i>	267
Alija Kožljak , <i>Odluke i stavovi Vijeća sigurnosti UN-a o genocidu u Srebrenici</i>	283
Hoda Dedić , <i>Zločin genocida u Srebrenici u rezolucijama Evropskog parlamenta i drugim međunarodnim aktima</i>	313

3. HISTORIJSKE ANALIZE DOGAĐAJA I ZLOČINA 1992–1995.

Merisa Karović-Babić , <i>Rezolucija 819 – Srebrenica, april 1993.</i>	333
Adib Dozić , <i>Majka i dijete u zločinu genocida nad Bošnjacima</i>	361
Zilha Mastalić-Košuta , <i>Zločini nad djecom u Bosni i Hercegovini na primjerima Sarajeva, Mostara i Srebrenice (1992–1995)</i>	409
Mujo Begić , <i>Planiranje i upotreba zabranjenih hemijsko-bioloških sredstava: Slučaj sigurna zona UN-a Srebrenica i Bihać</i>	459
Alma Hajrić-Čaušević , Almir Grabovica , <i>Genocid nad Bošnjacima Srebrenice</i>	483
Emrah Dozić , <i>Vjerski život u Srebrenici i Žepi tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992–1995. godine</i>	501

2. TOM

4. REVIZIONIZAM I NEGIRANJE GENOCIDA

Mirko Pejanović , <i>Genocid nad Bošnjacima Srebrenice 1995. godine: Pretpostavka za njen poseban društveno-razvojni status</i>	527
Nevenka Tromp , <i>Tranzicijski, posttranzicijski i strateški narativi o genocidu u Bosni i Hercegovini</i>	551
Zijad Šehić , <i>Percepcije genocida u Srebrenici – između istine i revizionizma i poricanja</i>	605
Esad Bajtal , <i>Cinizam poricanja genocida: Uradili smo sve što smo naumili, negirajmo sve što smo uradili</i>	627
Muamer Džananović , <i>Zaboraviti zlo – put ka pomirenju ili jedan od specifičnih načina negiranja genocida nad Bošnjacima</i>	653
Hikmet Karčić , <i>Strategija negiranje genocida: Od Markala do Srebrenice</i>	677

Denis Bećirović , <i>Srbijanska politika kršenja međunarodnog prava i negiranja sudskih presuda o počinjenom genocidu nad Bošnjacima (2007–2020)</i>	693
Ermin Kuka, Hamza Memišević , <i>Lokalizacija genocida nad Bošnjacima</i>	729
Alen Borić , <i>Genocid u Srebrenici i njegova (zlo)upotreba u sportskom životu Bosne i Hercegovine i okruženja</i>	745

5. DRUŠTVENO-POLITIČKE POSLJEDICE GENOCIDA

Šaćir Filandra , <i>Rat i nova politika identiteta</i>	785
Rasim Muratović, Ermin Kuka , <i>Bol – centralni fenomen ljudske egzistencije u kontekstu počinjenog genocida nad Bošnjacima u Srebrenici</i>	797
Srđan Vukadinović , <i>Posttraumatska i dehumanizacijska dimenzija srebreničke boli</i>	819
Fahira Fejzić-Čengić , <i>Kako dalje u rememoriji genocida u Bosni i Hercegovini – komunikološki aspekti</i>	833
Mirsad Cvrk , <i>Kršenje ljudskih prava u Srebrenici nakon 25 godina od genocida</i>	845
Faruk Dozić , <i>Načelo upisa i načelo povjerenja u postupku uspostave katastra nekretnina u Republici srpskoj</i>	869
Selman Selhanović , <i>Nekažnjavanjem ideologije nastavlja se genocidna politika</i>	887
Fikret Bećirović , <i>Razmjere i posljedice devastirane demografske slike bosanskog Podrinja</i>	901
Nerminka Hadžić , <i>Demografski gubici u općini Glamoč 1992–1995.</i>	921

6. METODOLOŠKE RASPRAVE, OSVRTI I PRIKAZI

Omer Gabela, Edin Malkić, <i>Kontinuitet ovisnosti naučne teorije i prakse za uspješno istraživanje genocida u Bosni i Hercegovini</i>	949
Vahid Karavelić, <i>Genocid u Srebrenici kao najviši oblik terorizma nad Bošnjacima</i>	973
Omer Ibrahimagić, <i>Genocid u Srebrenici – tri poruke Srebrenice</i> ..	985
Ferid Muhić, <i>Stup srama za počinitelje genocida u Srebrenici</i>	995
Keith Doubt, <i>Osvrt na preživjelog Fahrudina Muminovića</i>	1007
Emir Ramić, <i>Pregled institucionalizacije kulture sjećanja u Kanadi</i>	1011
 <i>Zaključci Međunarodne naučne konferencije „GENOCID NAD BOŠNJACIMA, SREBRENICA 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice“</i>	1019

Predgovor

Povodom obilježavanja *dvadeset pete* godišnjice genocida nad Bošnjacima u „sigurnoj zoni“ Ujedinjenih nacija Srebrenica i oko nje, 19. oktobra 2020. godine u Sarajevu (Vijećnica) održana je Međunarodna naučna konferencija pod nazivom “GENOCID NAD BOŠNJACIMA, SREBRENICA 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice“ u organizaciji četiri obrazovno-naučne institucije: Univerziteta u Sarajevu, Univerziteta u Tuzli, Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu.

Događaji u Srebrenici i oko nje od 6. do 19. jula 1995. godine, bez obzira na mnogobrojne pokušaje, neprevodivi su na jezik stvarnosti koju poznajemo. Kao čovječanstvo naivno smo vjerovali da se poslije Aušvica i holokausta nigdje, nikada i nikome ne može dogoditi genocid takvih razmjera, da su za samo nekoliko dana ugašena nasilnom smrću 8372 ljudska života, a ugašena su samo zato što su imala drugačiji etnički i vjerski identitet. To nam govori da ljudski rod kroz historiju u moralnom pogledu od Drugog svjetskog rata i pobjede nad fašizmom nije nimalo napredovao.

Srebrenica – kao spomenik tuge i simbol gubitka ljudskog dostojanstva – nažalost, i 26 godina poslije genocida i masovno počinjenih zločina nad Bošnjacima na najsvirepiji način, koji povijest ratovanja ne pamti, predmet je mnogobrojnih i raznovrsnih historijskih falsifikata iz političko-ideoloških razloga, gdje se i dalje čak i institucionalizirano negira genocid. I dok negatori genocida ulažu ogromna sredstva i genocid negiraju na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, ne preostaje nam ništa drugo nego da se negiranju genocida i zločina suprotstavimo naukom i naučnim istraživanjima. Zato smatram da su konferencije, poput Međunarodne naučne konferencije „Genocid nad Bošnjacima, Srebrenica 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice“, jako važne, jer ne samo da daju naučnu valorizaciju nepobitnih činjenica utvrđenih na najvišim sudskim instancama u Hagu već ovaj događaj sagledavaju i s historijske, sociološke, psihološke, medicinske, biološke strane.

U okviru obilježavanja *dvadeset šeste* godišnjice od genocida, Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu i Univerzitet u Tuzli objavljuju zbornik radova s navedene Međunarodne naučne konferencije. Smatramo da objavljivanjem ovakvih djela ispunjavamo jednu od obaveza akademske zajednice, da na bazi egzaktnih dokaza i bitnih činjenica educiramo mlade naraštaje, a javnost podsjećamo na temeljne vrijednosti ljudskog života. U zborniku se objavljuju radovi eminentnih naučnika i akademskih imena iz zemalja svijeta, regiona i Bosne i Hercegovine. Objavljuje se 39 radova koji su zadovoljili dvije slijepe recenzije.

Na kraju predgovora želim zahvaliti članovima Organizacionog odbora Međunarodne naučne konferencije: “GENOCID NAD BOŠNJIACIMA, SREBRENICA 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice“, članovima Naučnog odbora Konferencije – na čijem je čelu bio akademik, prof. dr. Mirko Pejanović i članovima Redakcionog odbora Konferencije – na čijem je čelu bio prof. dr. Rasim Muratović, kao i svim učesnicima Konferencije.

Također, zahvaljujem na saradnji u pripremi i organizaciji Konferencije, kao i u pripremi i objavljivanju zbornika radova, prof. dr. Rasimu Muratoviću, direktoru Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, dr. sc. Sedadu Bešliji, direktoru Instituta za historiju, i prof. dr. Nermini Hadžigrahić, rektorici Univerziteta u Tuzli.

Uz čestitke autorima radova, posebnu zahvalnost i čestitke upućujem urednicima zbornika radova: dr. sc. Muameru Džananoviću, dr. sc. Zilhi Mastalić-Košuti i dr. sc. Merisi Karović-Babić – naučnim saradnicima Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.

Sarajevo, 26. maj 2021.

UNIVERZITET U SARAJEVU

Prof. dr. Rifat Škrijelj, rektor

Riječ urednika

Zbornik radova s Međunarodne naučne konferencije pod nazivom **GENOCID NAD BOŠNJACIMA, SREBRENICA 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice** predstavlja izuzetno važan doprinos naučnom sagledavanju namjera, uzroka, ciljeva, razmjera i posljedica izvršenog genocida kao i drugih zločina protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Međunarodni kao i drugi naučni skupovi neophodni su kako bi se sagledale i sublimirale činjenice iz perioda agresije, a zbornik radova ostaje u naslijeđe budućim generacijama kao opomena da se zločini nikada i nikome ne ponove.

Zbornik sadrži 39 radova u kojima su predstavljena nova istraživanja i saznanja koja s interdisciplinarnog, odnosno društveno-političkog, historijskog, sociološkog, psihološkog, demografskog aspekta elaboriraju rezultate istraživanja o događajima u Bosni i Hercegovini u razdoblju 1992–1995. Posebnu vrijednost daju i radovi koji tematiziraju društveno-političke posljedice nakon 1995. godine. Zbog obima naučnih radova, zbornik je podijeljen u dva jednako vrijedna i značajna dijela (I i II tom). Konceptija strukture sadržaja sistematizirana je u šest tematskih cjelina. Prvi tom obuhvata 15 radova, a drugi 24 rada. Zbornik počinje predgovorom prof. dr. Rifata Škrijelja, rektora Univerziteta u Sarajevu, a završava *Zaključcima* s Konferencije, koje u ime Naučnog odbora potpisuje akademik, prof. dr. Mirko Pejanović.

U prvoj tematskoj cjelini *UVODNE RASPRAVE O GENOCIDU NAD BOŠNJACIMA* prezentirana su bitna naučna saznanja o ideologiji, uzrocima, ciljevima, planovima, namjeri i drugim faktorima koji su doveli do izvršenja zločina protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Ovi radovi potvrđuju da su velikodržavne ideologije, koje su dovele do genocida, i danas itekako prisutne.

MEĐUNARODNOPRAVNE ANALIZE druga su tematska cjelina prvog toma. Promišljanja i istraživanja o međunarodnim obavezama država, ali i međunarodnih organizacija koje deriviraju iz Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, uzroci i posljedice genocida nad Bošnjacima, dokazivanje genocidne namjere (*mens rea*) neke su od tema koje autori elaboriraju u ovom dijelu.

Kategorije civila i civilnog stanovništva, koje su bez svoje volje najveće žrtve oružanih sukoba, odluke i stavovi Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija o genocidu u Srebrenici, kao i rasprave o priznanju zločina genocida u rezolucijama Evropskog parlamenta i drugim međunarodnim aktima također su obrađene teme u ovom dijelu.

Treća tematska cjelina prvog toma su *HISTORIJSKE ANALIZE DOGAĐAJA I ZLOČINA 1992–1995.* u kojima su predstavljeni rezultati empirijskih naučnih istraživanja o zločinima. U ovom dijelu elaborirane su činjenice o događajima tokom 1992–1995. Okolnosti koje su prethodile usvajanju Rezolucije 819 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, pojašnjenje šta je novoimenovani status sigurne zone suštinski donio ovom području, zločini nad najranjivijim skupinama stanovništva, tj. majkama i djecom, neke su od tema koje su obrađene u ovoj tematskoj cjelini zbornika. U radovima su također predstavljeni kontinuirani i sistematski zločini počinjeni i u drugim mjestima u Bosni i Hercegovini. Autori su, na osnovu relevantne dokumentacije i terenskih istraživanja, dokazali da su najtežim vrstama naoružanja počinjena masovna i pojedinačna ubistva, ranjavanja, psihičke povrede, silovanja, progoni, odvođenja u koncentracione logore, a uništavana je i njihova kulturna, historijska i vjerska višestoljetna baština kako bi se uklonio svaki dokaz njihova postojanja.

Negiranje genocida široko je prisutna pojava u globalnom svijetu. Iako su Ujedinjene nacije uspostavile određenu vrstu sistema za prevenciju genocida, posljednja iskustva iz Bosne i Hercegovine, ali i drugi primjeri iz svijeta, upozoravaju da ovaj sistem ne funkcioniše. Naprotiv, sistem uopće ne posjeduje funkcionalne mehanizme za sprečavanje i zaustavljanje slučajeva genocida koji se kontinuirano čine širom svijeta. Negatori genocida uspostavljaju globalnu mrežu s ciljem širenja genocidnih ideologija. Svaka država trebala bi razviti vlastiti sistem suprotstavljanja genocidu, a samim time i negiranju genocida kao njegovom sastavnom dijelu. U Bosni i Hercegovini ne postoji zakon o negiranju genocida, što dodatno uznemirava i vrijeđa žrtve. I dok se to čini, ne treba zanemariti ni druge pojave koje uzimaju maha kada je negiranje genocida nad Bošnjacima u pitanju. Zapravo, sve je više onih koji naglašavaju važnost potpunog ili djelomičnog zaborava i što manjeg spominjanja razdoblja 1992–1995. godine, naglašavajući da je

to preduvjet pomirenja, prosperiteta, razvoja i bolje budućnosti Bosne i Hercegovine i njenog društva. U prvoj tematskoj cjelini drugog toma pod nazivom *REVIZIONIZAM I NEGIRANJE GENOCIDA* nalaze se radovi koji detaljnije raspravljaju upravo o ovim temama.

U drugoj tematskoj cjelini drugog toma pod naslovom *DRUŠTVENO-POLITIČKE POSLJEDICE GENOCIDA* autori su prezentirali svoja istraživanja i stavove o društveno-političkim, historijskim, psihološkim, demografskim posljedicama počinjenog genocida, ali i drugih zločina izvršenih na prostoru cijele Bosne i Hercegovine. U ovoj tematskoj cjelini elaborirana su i istraživanja koja se odnose na novu politiku identiteta. U ovom dijelu zbornika prvi put objavljuju se i rezultati terenskog rada koji do sada nisu bili predmetom istraživanja, što zborniku daje dodatnu vrijednost.

Zbornik završava *METODOLOŠKIM RASPRAVAMA* kojima se ukazuje na koji način kontinuiranim spojem naučne teorije i prakse možemo doći do valjanog i adekvatnog znanja o zločinu genocida. U ovom su dijelu i četiri rada koja predstavljaju osvrt i prikaze.

Ovim zbornikom šaljemo poruku da ne postoji nijedan ideološki, politički ili bilo kakav drugi cilj za koji se može pronaći opravdanje koje podrazumijeva oduzimanje života ljudi i nanošenje psihofizičkih patnji. Borba protiv takvih projekata nužno je neophodna, pa i onda kada su oni ostvareni ili se nalaze u finalnoj etapi. To je još jedan od bitnih razloga zašto je važno ispravno naučno izučavanje zločina genocida, kao i drugih zločina protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom.

Radovi s Međunarodne naučne konferencije, održane 19. oktobra 2020. u Sarajevu, potvrdili su svoju naučnu i stručnu kvalitetu. Iskreno se nadamo da će ovaj zbornik biti nezaobilazna naučna i stručna literatura u izučavanju tema vezanih za *uzroke i razmjere* najtežih zločina počinjenih u Bosni i Hercegovini, kao i njihove *posljedice*.

Sarajevo, 28. maj 2021.

Urednici

